

21.4.2026

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Asia: K 2/2026 vp, Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026

Viite: Lausuntopyyntöne 14.4.2026

1 Yleistä

OAJ kiittää mahdollisuudesta lausua yhdenvertaisuusvaltuutetun eduskuntakertomuksesta sivistysvaliokunnan toimialan osalta. Yleisesti ottaen OAJ pitää yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksessa esiteltyjä havaintoja ensiarvoisen tärkeinä kehittämiskohteina koulutuksen yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

2 Yhdenvertaisuuden edistäminen rakenteissa

Vaikka syrjintä on ollut pitkään kielletty lainsäädännössämme, sitä edelleen esiintyy paljon. Esimerkiksi Suomen afrikkalaistaustaisista henkilöistä yli puolet (57 %) kertoo tulleen syrjityksi edellisen vuoden aikana. Etniseen alkuperään perustuva syrjintä onkin yksi yleisimmistä syrjintäperusteista Suomessa.

Ylisukupolviset rasismien kokemukset voivat tutkitusti heikentää lasten ja nuorten mielenterveyttä, koulumenestystä sekä kiinnittymistä yhteiskuntaan. Rakenteellinen rasismi näkyy yhteiskunnassa laajasti, muun muassa koulutuspolkujen eriytymisessä, työelämän syrjivissä rekrytointikäytännöissä ja urakehityksessä sekä palvelujen saamisen vaikeuksissa. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen edellyttääkin aktiivisia antirasistisia politiikkatoimia hallinnon joka tasolla.

Koulutuksessa on niin ikään tarvetta suunnitelmalliselle työlle yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Rasismi on edelleen yleinen, moninainen ja vakava ongelma kouluissa. Kouluterveyskyselyt tuovat toistuvasti tietoa myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien oppilaiden kokemasta syrjinnästä. Lisäksi rakenteellinen syrjintä vaikuttaa nuorten mahdollisuuksiin saada koulutusta ja edetä opinnoissaan. Esimerkiksi ulkomaalaistaustaisten nuorten koulutuspolut eriytyvät tutkitusti suomalaistaustaisista etenkin toisella asteella.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää seuraavan hallituskauden aikana laadittavaksi sekä kattavan ja kaikki hallinnonalat läpi leikkaavan sateenkaaripoliittisen toimintaohjelman, että kansallisen rasisminvastaisen toimenpideohjelman.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kehottaa eduskuntaa myös varmistamaan, että sille annetuissa lakiesityksissä on riittävästi arvioitu perus- ja ihmisoikeuksien yhdenvertaista ja syrjimätöntä toteutumista, jotta uudistusten yhteisvaikutukset voidaan ottaa päätöksen teossa huomioon.

21.4.2026

OAJ yhtyy valtuutetun huoliin rasismiin ja syrjintään liittyen ja toteaa asian vaativan toimenpiteitä. Olemme myös samaa mieltä arviosta lakiesitysten vaikutusarvioinneissa ilmenneistä puutteista sekä toisaalta niiden kehittämisen merkityksestä eri lakihankkeiden yhteisvaikutusten huomioimisessa.

3 Koulujen ja oppilaitosten yhdenvertaisuussuunnittelun kehittäminen

Nykyinen yhdenvertaisuuslaki on yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemyksen mukaan reilussa kymmenessä vuodessa parantanut koulutuksen yhdenvertaisuutta. Esimerkiksi vammaisten henkilöiden oikeus yhdenvertaisuuteen ymmärretään nykyään kattavammin periaatteena sekä myös konkreettisina toimenpiteinä. Myös häirintää tunnistetaan paremmin ja oppilaitoksissa on luotu toimintamalleja häirinnän ehkäisyyn ja poistamiseen.

Viime vuosina tyypillisimmät kasvatuksen ja koulutuksen toimialalla esiintyviin syrjintäepäilyihin liittyvät yhteydenotot valtuutettuun koskivat useimmiten vammaisille oppilaille tehtäviä mukautuksia, häirintää kouluissa sekä uskonnollisia tilaisuuksia. Lisäksi alkuperään, vammaisuuteen ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvät kiusaamista koskevat yhteydenotot näyttivät viime vuosina lisääntyneen koulutuksessa ja kasvatuksessa. Tätä voi yhdenvertaisuusvaltuutetun arvion mukaan osin selittää yleisesti viime vuosina Suomessa ja globaalisti koventunut asenneilmapiiri suhteessa moninaisuuteen ja tosiasialliseen yhdenvertaisuuteen.

Vuonna 2025 toteutetun yhdenvertaisuusvaltuutetun seurantapilotin mukaan 95 % kouluista oli laadittu yhdenvertaisuussuunnitelma. Noin viidenneksessä kouluista ei kuitenkaan ollut tehty suunnittelun toteutumiseksi kunnollista lähtötilanteen arviota. Myös huoltajien osallistamisessa yhdenvertaisuussuunnitteluun oli kehittämisen varaa. Seurantaan osallistuneet koulut kertoivat toivovansa koulutuksen järjestäjältä tukea ja konkreettisia työkaluja arvioinnin, kyselyiden ja seurannan toteuttamiseksi, oppilaiden ja huoltajien osallistamiseksi sekä koulun toiminnan kannalta merkityksellisten tai syrjinnän vaarassa olevien ryhmien kuulemiseksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu esitti suosituksinaan varhaiskasvatuksen toimipaikkakohtaisen yhdenvertaisuussuunnitteluvuorokauden palauttamista ja koulutuksen lisäämistä yhdenvertaisuussuunnittelusta. **OAJ toteaa, että tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu tulisi sisällyttää paikallisiin varhaiskasvatuksen järjestäjän tai tuottajan varhaiskasvatussuunnitelmiin ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat (varhaiskasvatustilain kumottu 22 §) palauttaa velvoittaviksi lainsäädäntöön. Irrallinen erillissuunnitelma jää usein toteutumatta käytännössä, jollei se kohtaa valtakunnallisesti normina annettuja perusteita, varhaiskasvatuksen järjestäjätason laatimaa paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa ja siirry näiden kautta osaksi yksikköjen toimintasuunnitelmia ja varhaiskasvatuksen toimintaa. OAJ:n näkemyksen mukaan toimipaikkakohtainen suunnittelu antaa parhaat edellytykset lasten yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumiselle.**

21.4.2026

Toimipaikkakohtaisen yhdenvertaisuussuunnitelman laatimisvelvoitteen palauttaminen korjaisi tällä hetkellä olevan epäkohdan, jossa yhdenvertaisuussuunnitelman velvoite koskee esiopetusta silloin, kun se järjestetään koulussa, mutta ei päiväkodin yhteydessä järjestettävää esiopetusta.

Pidämme tärkeänä myös yhdenvertaisuussuunnittelua koskevan koulutuksen lisäämistä koulutuksen järjestäjän toimesta.

4 Oppimisen tuen uudistus

Vammaisten lasten yhdenvertaisuuden toteutumisessa koulutuksessa on edelleen puutteita. Lapsen tarpeita vastaavat ja riittävät tukitoimet ovat yksi keskeinen yhdenvertaisuutta edistävä tekijä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää kertomuksessaan, että perusopetuslain uudistettujen tukea koskevien säännösten vaikutuksia vammaisiin oppilaisiin on selvitettävä ja arvioitava kattavasti. Lisäksi mahdollisia puutteita on korjattava.

OAJ:n näkemyksen mukaan kuntien tiukka tulkinta oppimisen ja koulunkäynnin tuen uudistuksesta uhkaa heikentää vammaisten ja muiden säännöllistä erityisopettajan opetusta tarvitsevien oppilaiden opetusta. Tulkinnan perusteella osassa kuntia on käynnistetty YT-menettelyjä, joiden seurauksena vammaiset sekä pidennetyn oppivelvollisuuden oppilaat ovat menettämässä tutun opettajansa. Myös oppilaat, jotka ovat saaneet aiemmin viikoittain säännöllisesti erityisopettajan antamaa opetusta, ovat jääneet ilman tuen päätöksiä. **OAJ:n näkemyksen mukaan yhdenkään oppilaan erityisluokkamutoisen opetuksen ei pitäisi lakata lakimuutoksen perusteella.** Erityisluokka voidaan ylipäätään lakkauttaa vain, jos voidaan perustellusti osoittaa, ettei yksikään siellä opiskellut oppilas enää tarvitse erityisluokkaa. Myös varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa on varmistettava, että lapsilla toteutuu oikeus kokoaikaiseen erityisopettajan antamaan opetukseen tarvittaessa erityisryhmässä, jos lapsen tuen tarve sitä edellyttää.

OAJ on toivonut lupa- ja valvontaviraston puuttuvan oma-aloitteisesti siihen, jos koulunkäynnin tukea ollaan kunnassa toteuttamassa vastoin lain tavoitteita ja heikentäen oppilaiden oikeutta oppimisen ja koulunkäynnin tukeen. OAJ myös seuraa jäsentensä kautta tuen uudistuksen toimeenpanoa kunnissa tiiviisti. OAJ yhtyy yhdenvertaisuusvaltuutetun esitykseen perusopetuslain oppimisen tukea koskevien säännösmuutosten vaikutusten selvittämisestä vammaisiin oppilaisiin, mutta pitää sitä lisäksi tarpeellisena kaikkien säännöllistä tukea tarvitsevien osalta. Selvityksen perusteella ilmeneviin ohjeistus- ja mahdollisiin lain täsmennystarpeisiin on myös tartuttava.

5 Vammaisten oppilaiden tarpeiden huomioiminen

Suomen koulutusjärjestelmän inkluusiokehityksen osalta olemassa olevat rakenteet eivät vielä riittävästi turvaa yhdenvertaista koulutusta kaikille lapsille. Lapsen oikeuksien komitea on vuonna 2023 ja vammaisten henkilöiden oikeuksien

21.4.2026

komitea vuonna 2025 nostanut loppupäätelmissään esiin puutteita inklusion toteutumisessa.

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulevista koulutukseen liittyvistä yhteydenotoista yli kolmasosassa on syrjintäperusteena vammaisuus tai terveydentila. Puutteet koulujen esteettömyydessä heikentävät vammaisten henkilön mahdollisuuksia saada koulutusta ja olla osa kouluyhteisöä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu korostaa kertomuksessaan kunnan kokonaisvaltaista roolia saavutettavien oppimisympäristöjen varmistamisessa. Lisäksi vammaisten lasten koulukuljetusten toteuttamisessa on ilmennyt myös tulkintaongelmia siitä, tuleeko kuljetus tarjota koulutuksen lainsäädännön vai vammaispalvelulain nojalla.

Vammaisilla oppilailla on lähtökohtaisesti oltava yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua myös kouluajalla järjestettäviin retkiin ja leirikouluihin sekä kouluajan ulkopuoliseen toimintaan. Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää, että Opetushallituksen ohjeistusta retkien järjestämisestä täydennettäisiin ohjeilla vammaisten lasten yhdenvertaisuuden turvaamisesta. **OAJ kannattaa yhdenvertaisuusvaltuutetun ehdotusta sekä koulukuljetuksia koskevan lainsäädännön että kuntien ja hyvinvointialueiden välisen vastuunjaon selkiyttämistä. Lisäksi kannatamme ehdotusta Opetushallituksen koulun retkiä koskevien ohjeiden täydentämisestä yhdenvertaisuuden huomioimisen osalta.**

6 Katsomusaineiden valinnan yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää, että katsomusaineiden opetuksen kehittämiseksi tarvitaan kokonaisuudistus, jolla korjataan lainsäädännön ja opetuksen yhdenvertaisuusongelmat. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että kaikilla oppilailla tulee olla oikeus valita uskonnon opetuksen ja elämänskatsomustiedon välillä.

Nykytilassa oppilas tai opiskelija ei voi valita oman uskonnon opetuksen tai elämänskatsomustiedon välillä, jos tämä kuuluu evankelisluterilaiseen tai ortodoksiseen kirkkoon. **OAJ:n näkemyksen mukaan asiaa on perusteltua tarkastella yhdenvertaisuusperiaatteen näkökulmasta. Järjestelmän ei lähtökohtaisesti tulisi asettaa eri uskontokuntiin kuuluvia tai kuulumattomia eriävään asemaan.** Järjestelmän ei myöskään tulisi johtaa tilanteisiin, jossa henkilö joutuu mahdollisesti eroamaan uskonnollisesta yhteisöstään voidakseen osallistua toivomaansa opetukseen. **Lisäksi OAJ korostaa, että oppijan oikeus saada toivomaansa opetusta lakiin perustuen on turvattava ja on varmistettava, että säädökset koulutuksen järjestäjän velvoitteista opetuksen järjestämiseksi tosiasiallisesti toteutuvat.**

7 Opettajien yhdenvertaisuusosaamisen kehittäminen

Yhdenvertaisuusvaltuutettu teki syksyllä 2024 varhaiskasvatuksen toiminnallisesta yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnittelusta selvityksen, joka antaa tietoa yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnittelun tilasta Suomessa. Selvityksen mukaan varhaiskasvatuksen henkilöstön osaamisen kehittämiseen tulee panostaa nykyistä vahvemmin henkilöstön koulutuksessa ja työyhteisöjen rakenteissa. Myös

21.4.2026

varhaiskasvatuksen järjestäjien on tuettava henkilöstön mahdollisuuksia osaamisensa vahvistamiseen.

Kansainvälisen ihmisoikeuselimet, kuten Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI) on suositellut Suomea tekemään rasismin ja rasistisen syrjinnän sekä sateenkaari-ihmisten kohtaaman syrjinnän vastaisia toimenpiteitä kouluissa. Lisäksi ECRI on suositellut, että suomalaisten koulujen opettajille tarjotaan perustason koulutusta ja jatkokoulutusta ihmisoikeuskysymyksissä, joihin kuuluu myös syrjinnän kielto.

Myös Suomen ihmisoikeusvaltuuskunta on toistuvasti suositellut pitkäjänteisen ja rakenteellisen ihmisoikeuskasvatuksen tukemista valtion toimesta, jotta ihmisoikeuskasvatus voi toteutua läpi koulutusjärjestelmän varhaiskasvatuksesta alkaen ja erityisesti opettajankoulutuksessa.

OAJ yhtyy yhdenvertaisuusvaltuutetun esitykseen opettajien

yhdenvertaisuusosaamisen vahvistamisesta. Lasten ja nuorten moninaiset tarpeet, väestökehitys, digitalisaatio, tekoäly ja koulun toimintaympäristön muutokset edellyttävät opettajilta ajantasaista pedagogista ja ammatillista osaamista myös yhdenvertaisuuden edistämisen osalta. Laadukas opettajien peruskoulutus, järjestelmällinen täydennyskoulutus ja lisäksi riittävä mentorointi ovat keskeisiä keinoja turvata koulutuksen laatu ja yhdenvertaisuus koko maassa. **OAJ esittää, että opettajien ja johtajien täydennyskoulutus ja mentorointi kirjataan lakiin.**

Opetusalan Ammattijärjestö OAJ

Nina Lahtinen
koulutuspolitiikan johtaja

Martta October
juristi